

CENTRO INFORMAȚIAKO
HAI DOCUMENTURENGO
PAL CIACIMATA
LE ȘIAORĂNGĂ

I KONVENȚIA
andal

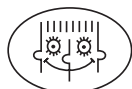
CIACIMATA
LE ȘIAORĂNGĂ

kai ti hakiaren
SAORĂ

Save the Children
Sweden

I Konvenția andal
CIACIMATA LE ȘIAORĂNGĂ
kai ti hakiaren
SAORĂ

CIDDC

I Konvenția andal Ciacimata le Șiaorângă – Kai ti hakiaren saoră

O Șero – Cezar Gavriiuc

O Texto – Daniela Platon, Iosif Moldovanu, Claudia Danii

Le Picturi – Victoria Lungu (Chișinău), Robert Cinciuc (Bălți)

Șib Romani – Alunica Lepadatu

Kon kărdiau o lil – CIDDC

I Grafica – URMA ta

O Tiparo – Bavat-Print

Kîti kotora – 500 kotora

Chișinău, 2012

URMA^{ta}
motor de comunicare

Konținuto

Sos gadaia i Konvenția andal
Ciacimata le Șiaorângă

5

Soste trebulami i Konvenția
andal Ciacimata le Șiaorângă

6

Pă sosti bazolpi i
Konvenția

6

So sî scriime andi
Konvenția

7

Sar mai mișto ti hakiareș le
ciacimata le șiaorângă

8

Kon îngărel o alau andau
jiundimos le ciacimango
le șiaorângă

9

Kon lel i sama kai o
Guverno ti kărel guduia
pala so diau pesko alau

11

Kai hai kaste te jias, kai te
Prinjianes mai but anda
kire ciacimata sau kana
on sas ușiade

13

So ciacimata deltu i Konvenția
anda peskă artikluria

14

Le alaua

30

Maşcar le manoş kai kerdine buki opral pai „Konvenția andal Ciacimata le Şiaorângă – Kai ti hakiaren saoră” sas hai 18 şiaoră andau proekto „Ciacimata le Şiaorângă – Kai ti hakiaren saoră”: Ruslan Ala, Tatiana Bojic, Ion Cercel, Mihai Cobzari, Anastasia Cucereavaia, David Ferari, Vladimir Fogheli, Ionela Levciuc, Ecaterina Lungu, Ghenadie Matfei, Varvara Porcari, Bogdan Porcaru, Polina Savin, Alexandru Şevciuc, Oxana Ştirbu, Maria Tihonciuc, Grigorii Tiltu, Olga Ungureanu.

Gadaua lil sîlu kărdino palau proieкто „Ciacimata le Şiaorângă – Kai ti hakiaren saoră”, kai nikărel les o Centro Informaţiako hai Documenturengo pal Ciacimata le Şiaorângă, paşai organizaţia Şvedo „Arakh le şiaoră” („Спасите детей”).

O konţinuto, le gînduria, o felo sar sî dini i informaţia hai le picturi nai sadiekh-s gadia sar dikhănli le sponsoria.

O Lil „I Konvenția andal Ciacimata le Şiaorângă – Kai ti hakiaren saoră” sar gîndime hai scriime ando Centro Informaţiako hai Documenturengo pal Ciacimata le Şiaorângă (CIDDC):

Str. E. Coca 15, Chişinău, MD 2008, Moldova

Tel./fax: 71.65.98, 74.78.13

E-mail: ciddc@yahoo.com

Web: <http://www.childrights.md>

Gadaia broşura mai dashtin ti arakhănla pi adresa:

http://childrights.md/files/Rromani_Drepturile_Copilului.pdf

SOS GADAIA I KONVENȚIA ANDAL CIACIMATA LE ȘIAORĂNGĂ

Mai angle amia trăbul ti phenastukă, ki i konvenția sî ekh documento la lumiako primime diferime thanendar (țărender) kai nikărenaspi saoră numa ekhă ordinostar le ciacimasko. Kathar amia dashis ti hakiaras kî i Konvenția andal Ciacimata le Șiaorăngă sili ekh ordino lumiako, kai sîli scriime saoră ciacimata le șiaorăngă ji 18 bășșăndi. Gadaia Konvenția sas primime katar i Asambleia Generalo le Ekhăthaneskă Națiengo (ONU)* po 20 noiembrie 1989.

I Republica Moldova ratificisardiau* i Konvenția andal Ciacimata le Șiaorăngă po 12 decembrie 1990. Di atunci amaro parlamento trebul ti del zor le cicimange le șiaorăngă palai Konvenția kai sîli.

Ando bășș 1994 o Parlamento RM primisardiau o rdino le ciacimasko-l șiaorengă kai te daștim ti den zor la Konvențiakă.

Kana kamesa ti arakhăs gadaua ordino kai sas primime amendi andi Moldova, nakh po saito:

<http://childrights.md/lege-drepturile-copilului-rom.pdf>

<http://childrights.md/lege-drepturile-copilului-rus.pdf>

Gadaia broșura kai bușiol „I Konvenția andal Ciacimata le Șiaorăngă – Kai ti hakiaren saoră” sas kărdini anda tute. Uarde amia încercosardiam te sikaas tukă kire ciacimata, andau ordino lumiako – i Konvenția andal Ciacimata le Șiaorăngă, anda gadia forma kai tu ti hakiareli. Mai angle daștis te arakhăs so însămnon le alaua kai sîli*.

Kames ti citis i versiunea oficialo katar i Konvenția andal Ciacimata le Șiaorăngă? Nakh po linko:

http://childrights.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

http://childrights.md/files/CDC_2005_final_rus.pdf

SOSTE TREBULAMI I KONVENȚIA ANDAL CIACIMATA LE ȘIAORĂNGĂ

- I Konvenția phenel kî saoră șiaoră, hai tu sa, trebun te train andi pacea bi nasulimasko, kai tume dashtin te primin varisai educația hai te barion sasiste, daștin te îndeplinon tumaro potențialo hai te ciciaren o traio socialo.
- I Konvenția daștil te lel ando brăkh (arakhăltu) tut hai saoră șiaorăn, anda guduia kî tume so mai but daștin ti nimerin andal pharimata la viațakî hai pîl vast nasule manoșengă.
- I Konvenția deltume zor, kai sar kiro glaso gadia hai o glaso fisae șiaorăSCO te ael așundo, kiar kana tume înkî san ținoră hai ni daștin ti votin, hai kiar kana naitume zor politikako hai ekonomiko.
- I Konvenția daștil te dovedil le părințanga kî le șiaoră ni sîli lengi „buki”, hai on daștin te khălen pesko rolu ando traio socialo.

PĂ SOSTI BAZOLPI I KONVENȚIA

I Konvenția andal Ciacimata le Șiaorăngă, anda sai jial i vorba, bazolpi pă ștar principuria di mai tele. Trăbun ti nikărenpi gadale principurendar sar le mai bare – gudula kon len i sama ti jiundiaren i Konvenția, gadia hai le șiaoră – anda kasti hai sîlu kărdino gadaua documento. Tu sa san ekh anda lendi.

1. O PRINCIPU ANDAI NEDISCRIMINAȚIA

Fisao șiaoro sîlis sa gudula ciacimata sar saoră kolaveren, nepriindoi pî peski rasa sau pakiaimos ando Del, pî guduia kîti loe sîlis, nepriindoi pal gînduria hai vorbi, sau pî gaduia anda so familia o bariliau. (Articlo 2)

2. O PRINCIPU ANDAU INTERESO MAI LAȘIO LE ȘIAORĂSCO

Kana primilpi i decizia palal șiaoră, fisae instituții hai organizații, fisae manoș anda bărșănde kai kăren buki le șiaorănța hai lengă familiența, trăbul primo te gîndimpi sos sî mai mișto anda gadala șiaoră hai te den fisae ținorăs arakhimos hai grija. (Articlo 3)

3. O PRINCIPU TRAIMASKO HAI DEZVOLTIMASKO

Fisao șiaoro sîlis ciacimos te trai. Le manoș politikakă trebun ti den fisae șiorăs garanția traimaskî hai ti del-le vast te dezvoltimpe anda varisae părț la viațakă: ti

Articlo 3

Articlo 2

ael o sastimos fiziko, emoționalo sau goghiako, dezvoltimos kulturiko hai socilao. (Articlo 6)

4 O PRINCIPIU KAI TE RESPEKTOLPI O GÎNDO LE ȘIAORĂSKO

Fisao șiaoro sîlu ciacio te phenel pesko gîndo hai te janel so kârelpi atunci kana le manoș mai bare primin decizii andai viața gadale șiaorăski. I părerea fisae șiaorăski trebun ti ael așundi hai primime orta anda peski familia, andi școala, mașkar peski amalia, othe kai o nakhael pesko timpo sau anda varisao aver than hai situația.

Fisao șiaoro daștil te lel than ando varisao evenimento kai cialiol-lis, kana o sîmțol kî daștil hai sîlis guduia zor hai goghi. Khonik nai ciacio te thol le șiaorăs te kerel guduia so o ni kamel, sar daștil ti ael vokh rolu ando spektaklo sau te citil i poezia pai scena angla bute manoșendi, sau varisae aver bukia kai thonlis te keren aver șiaoră sau manoș anda bărșândi (părinți, profesoria). (Articlo 12)

Articlo 12

SO SÎ SCRIIME ANDI KONVENȚIA

I Konvenția nikărel 54 articluria, normi ciacimaskî, kai anda guduia kai ti aen mai mișto hakiarde sîli alome pala guduia so phenen.

Articlo 8

Le Articluria 1-41 phenen andal ciacimata le șiorangă hai le șiaorăngă ji 18 bărșândi, sikaen, palau primo articlo la Konvențiako, so însămnol o alau „șiaoro” hai thon le interesuria le șiaorăskă mai opre di kana gudula la societateakă.

Le Articluria 1, 4, 5, 18, 45 thon le manoșan mai bare te den zor kai te jiundiaren sos skriime andi Konvenția. Le Articluria 42-45 phenen sar saoră thana (țări) trăbun te kontrolin hai te den alau parpale andau jiundimos la Konvențiako. Le Articluria 46-54 mothon sar le thana (țări) daștin te pașon kai Konvenția, sar nakhăl laki ratifikația, pa so șiba oficialo sîli scriime.

Kai Konvenția mai sî dui protocolia kai sîkaen mai orta kai hai sar trebun ti aen jiundime le ciacimata-l șiaorăngă:

1. Protocolu Facultativo katar i Konvenția pal ciacimata le șiaorăngă, kai mothon andau limos than le șiaorăn andal konflikturia iagalengă (sas zorardo andi Republika Moldova po 5 mart 2004);

2. Protocolu Facultativo katar i Konvenția pal ciacimata le șiaorăngă, kai mothon andau bikinimos șiaorăngu, andai prostituția hai i pornografia le șiaorăngi (sas zorardo andi Republika Moldova po 12 april 2007).

Articlo 6

SAR MAI MIȘTO TI HAKIARES LE CIACIMATA LE ȘIAORĂNGĂ

Kai tu ti hakiare mai mișto le ciacimata le șiaorăngă, gadia, sar on sîli sîkade andi Konvenția, len daștis te alosli pa 4 kategorii. Fisai kategoria phenel andal ciacimata: 1) traिमaskî, 2) dezvoltimaskî, 3) limaskî ando brăkh, 4) limaskî than.

1) CIACIMATA ANDAU TRAIU LE ȘIAORĂNGO (articultura 6, 24, 27), mothon kî trebun ti aen prinjiande le trebuimata fisae șiaorăscî, gadala sar – ciacimos dromeste kau hamos sasisto hai pai ujo, ciacimos po khăr, po huriaimos, po sastimos zuralo hai pi asistența le sastimaski lași. Gadala ciacimata însămnon, kî varisao șiaoro trebun ti jianel sos leskă sastimasa. Amare instituții politikakă trăbun te kăren buki opral pal strategii kai den ajiutimos medicalo profilaktiko fisae șiaorăskă hai ajiutimos ando jianglimos la familiako.

2) CIACIMATA ANDAU DEZVOLTIMOS LE ȘIAORĂNGO

(articultura 7, 8, 14, 23, 28, 29, 31), phenen anda sia so trăbul ekhă șiaorăs kai o ti dezvoltilpi fiziko, goghiasa, ogesa hai socialo. Gadala ciacimata menționin sia so barearel hai dezvoltil le șiaorăs fisao bărș – ciacimos pi familia hai iubimos, ciacimos po ujimos thanesko kai trais/ beșăs, ciacimos pi biblioteka, pi muzika, pal paramicia hai but aver. Fisao șiaoro sîlis ciacimos ti hodinilpi hai ti khălelpeškî, ti lel than andal kidimata

(evenimenturia) kulturiko, pal varisae forme le sîkaimaskă (școala hai pala lati), ciacimos po jianglimos hai po alomos peskiria pakiaimasko. O dad hi i dei – sîli primo manoș kai den alau pala tumaro dezvoltimos, ta o guverno trebun ti ajitol-li kai on ti keren peski funcția.

3) CIACIMATA KAI LEN ANDO BRĂKH LE ȘIAORĂN. I Konvenția prinjiandel kă fisao șiaoro trebun ti ael arakhado nasulimastar, lino ando brăkh. Ita star so mai but anda lakî ciacimata (articultura 9, 10, 11, 16, 19, 20, 21, 22, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40) sîli thodine po drom kai ti arakhăn fisae șiaorăs katar i discriminația, marimos, șjudimos hai i exploatația, kai anen le șiaorăn nasule phiraimasti. Le șiaoră kai sîli andal situații phare, gadia sar le șiaoră andai zona-l konfliktoski, șiaoră-nașle, șiaoră nasvale – on trăbun line ando brakh aver felu. I Konvenția akharel linimaste ando brakh fisae șiaorăs katar i exploatația munkaki hai exploatația sexualo, katar o bikimos hai o ciorimos le șiaorăngo, hai arakhle drabestar. I Konvenția thol i partea le șiaorănghi andal konflikturia iagalengă hai andal situații phare, kai înklen palal konflikturia mașkar le manoș sau palal kataklizmuria.

4) CIACIMATA ANDAU LIMOS THAN (articlura 12, 13, 15, 17) den voia fisae şiaorăş ti phenel so gîndil kana jial i vorba anda lesko traio. Fisao şiaoro sîlis ciacimos po pesko gîndo pal sia le puşimata kai astaren-les, te discutil le teme kai sîli importante anda leste, te rodel hai te arakhăl i informaţia kai trăbul-les. Le manoş pî băşăndi trăbun ti şio sama fisae alaesti le şiaorăsko, ginoindoi kîti di baro sîlu. Gadala ciacimata den zor varisae şiaorăş te khălel pesko rolu andi formaţia peskăria societateaki.

Tu primis kire ciacimata di kana kărdilian pi lumia hai pa sia kiri viaţa, hai khonik ni daştil te lel-li tutar. Saoră ciacimata anda tute sîli saekh vajniko hai nai varisai ierarhia maşkar lendi. Amia alosardiam le ciacimata anda ştar grupi kai tukă te ael mai uşoru ti hakiare-li. Anda amari viaţa, sar hakiardian, le ciacimata sîli phangle ekh avrestar, sa gadia zuraren-pi hai ni daştin ti aen dine dikh partea. Sar te ael, o ciacimos le şiaorăsko pa pesko anau hai cetăţenia sîli phangle le ciacimasa po sîkaimos hai po primimos ajutimasko medikalo. Kala kau şiaoro nai anau sau mitrika – o ni kam daştil te jial la şkolati sau kau mediko.

KON ÎNGĂREL O ALAU ANDAU JIUNDIMOS LE CIACIMANGO LE ŞIAORĂNGĂ

I Konvenţia andal cicimata le şiaorăngă sîlu ekh documento specialo, anda guduia kă îngăren o alau pala gadala ciacimata sar le bare gadia hai le şiaoră.

Ando ştarto Articulo Konvenţiako phenelpi kî o guverno trebun ti kerel sia so mangălpi kai te aen jiundime hai line ando brăkh le ciacimata le şiaorăngă, gadaia însămnol – hai kire ciacimata. Îngăren o alau andau jiundimos le ciacimango fisae şiaorăsko, primo rîndo, leskă părinţi sau aver manoş kai oficilao rodin palau şiaoro. Saoră kolaver manoş paşau şiaoro (le învăţători, le manoş kai kăren buki socialo, medikuria, hai aver), sa îngăren o alau andau jiundimos leskă ciacimango. O Guverno trăbul te primil anda saoră şiaoră, hai anda tute, le ordinuria kai trăbunpi, te ajitol kire părinţan, te vazdil le instituturia trăbuime hai te kerel sia so sî anda leski zor kai ti jiundiaren hai te arakhănpi kire ciacimata, skrîime andi Konvenţia.

Le **ciacimata** aen fisea şiaorăsti, hai tuti sa, andăkh-than le **trăbuimanţa**. Sao mai baro **trăbuimos** le şiaorăngo, sar sîlo hai kiro, gadaua-s – te respktos le **ciacimata** avere şiaorăngă hai le manoşăngă anda bărşăndi, sar sî kire părinţ.

Ita nişkai anda lendi:

Tut sîtu **ciacimos** te barios hai te sîkios andi familia ta ki părinţ ti len ki sama hai te rodin tutar. Sa atunci, tu **trăbul** ti respktos-li len hai te aeltu grija lendar.

Tut sîtu **ciacimos** po sîkaimos, saesa kam daştis te barios mai dur sar manoş. Sa atunci, tu trăbul ti sîkios gadikita di mişto sar daştis hai ti des i averen anda kire jianglimata hai experienţa. Tu **trăbul** ti: phires pal lecţii, te scriis li temi kai dinetu khăre, te sîkios korkuru kîti daştis, te respectos avere şiaorăn kai sîkion tusa hai le învăţatoren, te jias palal ordinuria la şkolakî.

Tut sîtu **ciacimos** te folosîstu saoră kire ciacimanţa kai sîli skriime andi Konvenţia, nepriindoi pă guduia kî san şei sau şiau, so statusi socialo sîtu, so şib des дума, kîti bărş sîtu, so naţia san hai so pakiaimos îngăres. Sa atunci, tu **trăbul** ti respktos le ciacimata avere manoşăngă, nepriindoi kîti bărş sîli, so şib den дума, lengo statuso familiako sau loengo, so naţia hai so pakiaimos îngăren.

Tut sîtu **ciacimos** te des дума libero so gîndis, hai kire alaua te aen aşunde hai primime orta. Sa atunci, tu **trăbul** ti aşunes hai te respectos o gîndo avere manoşăngo, hai ti des averen voia te phenen so sîli po ghi hai ando gîndo.

Tut sîtu **ciacimos** po timpo libero hai limos alaesko pala guduia sar tu phiradius anda gadaua timpo. Anda kiro timpo libero aels mişto ti respktos le ciacimata avere manoşăngă hai ti na kereş khanci, so daştil ti uştiael lengă ciacimata sau te kărel nasul varikaskă. Tu **trebul** ti sikios nai numa te nakhaes o timpo libero ta hai ti arakhăs vremia sîkaimasko, hai pa aver bukia.

Tut sîtu **ciacimos** ti aes arakhado muncatar, saiatar daştil ti ael-tukă nasul sau sai rimol kiro bariarimos. Tali tu **trăbul** ti ajitos kire părinţăn treabati pau khă, gadikita kiti daştis kire bărşăndi hai pala ki zor (te halaes le ciare, te ujiares anda kiri camera, te kides le lila thanesti, hai aver).

Tut sîtu **ciacimos** ti malaestu avere şiaorănţa hai ti paşardius diferime grupurendi hai kal oranizăţii. Sa atunci, tu **trăbul** ti hakiares kă ni kăres vuşi nasul, ni ni jias

contra le ordinosa le thanesko sau ni uŝtiaes le ciacimata avere manoŝangă. Bi gadalako, tu trebul ti des viao avere ŝiaorăn ti len partea gadala grupaki.

Tut sîtu **ciacimos** ti aes arakhado marimastar, tali mai trăbul ti phiradius ŝukar le ŝiaorănța i le barența, ti na des дума jjungales lența, ti na daraes-li hai ti na mares averen. Kana haliantu varikasa, **trăbul** ti încerkos te înkles andai situația paceaș, ti beșen svato minteaș, ti akhares-li pă anaesti ta nai aver felo. Kana trebul, daștis ti mangăș vast ajitori manoșestar, kaskă pakias.

Tut sîtu **ciacimos** pi asistența medikalo lași hai bi loenghi, katar le medikuria lașe. Sa atunci, tu **trăbul** ti phiradius atento kire sastimasti. Kai ti na aentu pharimata sastimaskî, trebul ti nakhăș le medikurendar fisao epaș bărș hai te kăres sportu. Rodi so mai but informația anda guduia sar te nikăres kiro sastimos, na kuri, na pi pimos zuralo hai drab, ha hamos sasisto, kăr sia so **trăbul** kai ti na peres andal avării hai situații phare, le i sama le thanestar kai trais.

Tut sîtu **ciacimos** ti les i sama kire sobstveno bukiandar hai sîtu alau lino kai ti respektoș le sobstveno bukia avere manoŝangă.

KON LEL I SAMA KAI O GUVERNO TI KĂREL GUDUIA PALA SO DIAU PESKO ALAU

Fisao than (țara), kai semnosardiau i Konvenția hai lel partea anda lati, trăbul ti iril le Komitetoskă pal ciacimata le ŝiaorăngă o rezumato kai sîkael so buki sas kărdini pala gadaua dokumento. O Komiteto pal ciacimata le ŝiaorăngă kărel buki pașai Ekhăthaneske Nația, sekția pal ciacimata le manoŝangă, o kidiau 18 experturia andal ciacimata le ŝiaorăngă. Le manoș

kai len partea andau komiteto citin le rezumaturia kai aen lendi fisae panji bărș andal diferime thana (țări), hai gîndin anda fisaiati po ekh rekomendația sar te lașiaren i situația le ŝiaorănge. Gadala rekomendații șionpi ando dokumento kai bușiol i Sama Finalo kărdini andau Parlamento, kai bișiarelpi fisae thaneskă te al praktiko jiundime. Sia gadaua proceso ajitol le thanes te hakiarel kîti di mișto othe jial i Konvenția, sar respektoș le ciacimata le ŝiaorăngă, hai so mai trăbul kărdino kai ti lașiarelpi i situația le ŝiaorănghi.

Hai le ONG, kai kăren buki andal ciacimata le ŝiaorăngă, fisae panji bărș bișiaren le Komitetoskă ekh dokumento kai bușiol diskurso Aliterativo. O Komiteto pal ciacimata le ŝiaorăngă primil hai diskursuria bișiarde manoșandar simplia, kai

scriiri sar anda lenghi țara respektompi le ciacimata le șiaorângă. Andal băș 2008, 2009 dui grupi șiaorângă andai Moldova bișiarde peskă discursuria andal ciacimata le șiaorângă.

Gadala diskursuria daștin te aen arakhade pi șib româiska kana dena pi internet adresa:

http://childrights.md/files/publications/ochii13jun_mictip1.pdf

„I viața le iakhânta-l șiaorângă”. O diskurso le șiaorângo sar respektolpi i Konvenția andal ciacimata le șiaorângă andi Republika Moldova, 2008 băș.

http://childrights.md/ro/publications/Raportul_Copiilor_2009_Ro.pdf

„Ciacimata, phende le șiaorândar”. O diskurso le șiaorângo sar respektolpi i Konvenția andal ciacimata le șiaorângă andi Republika Moldova, 2009 băș.

Tu sa daștis te les than ando monitoringo kire cicimango, phendino kiri opinia anda guduia sar respektompi kire ciacimata hai le ciacimata avere șiaorângo anda kiro gau/foro, anda kiri șkoala sau po than kai khălestukă. Das duma anda gadaia le mai barența, kai line alau palau jiundimos la Konvențiako: părințănța, învățatorența, le manoșănța andai primăria.

KAI HAI KASTE TE JIAS, KAI TE PRINJIANES MAI BUT ANDA KIRE CIACIMATA SAU KANA ON SAS UȘTIADE

- Daștis te дума pa gadaia tema godolesa anda kasti sîtu so mai but pakiaimos: le părințanța, învățătoarența, medikurența, le manoșanța bukiako socialo, psihologosa sau le manoșanța kai rodin tutar;
- Scrii ekh lil le asistentoskă socialo la primăriatar sau le vazdiareskă mai baro katar trais.
- De pușimata ando Îngărimos ajiutimasko socialo hai linimasko ando brăkh la familiako Raionoskă/Municipiakă sau ando Îngărimos pi educația, tărnimos hai sporto le Raionoskă/Municipiakă;
- De ando Ministerio sîkaimasko hai Ministerio munkako, linimasko ando brăkh socialo la familiako;
- Zvoni sau scrii ando Centro pal Ciacimata Manoșîkane, kai kărel buki o avokato le Parlamentostar pal ciacimata le șiaorăngă:

Tel.: (022) 234800

Linia phabardi: 0 800 11116

e-mail: cpdom@mdl.net

Adresa: MD-2012, Chișinău, str.Sfatul Țării, 16

- Phanditu le organizația foroskă sau națională, kai kăren buki andi le ciacimanța le șiaorăngă:

Centro Informațiaiko hai
Dokumenturengo pal Ciacimata
le Șiaorăngă andi Moldova
(022) 716598

Centro Internaționalo kai Lel ando
brăkh hai Tradel angle le Ciacimata
le Jiuviangă «La Strada»
(022) 234906

Centro Naționalo kai ni
del via Marimos
le Șiaorăngo
(022) 748378

Linia phabardi pal pușimata
tradimaskă andai țara hai ajiutimaskă
kana jial o svato andau bikinimos
manoșăngo - **0 800 77777**

Phen hai averengă andai Konvenția katar i Ekhăthaneske Nația pal Ciacimata le Șiaorăngă. Kîti mai but manoș kam jianen so ciacimata sî le șiaorăn, gadikita di but zor len kam ael-li opral godolengo, kon lel le decizii.

SO CIACIMATA DELTU I KONVENȚIA ANDA PESKĂ ARTIKLURIA

ARTICLO 1

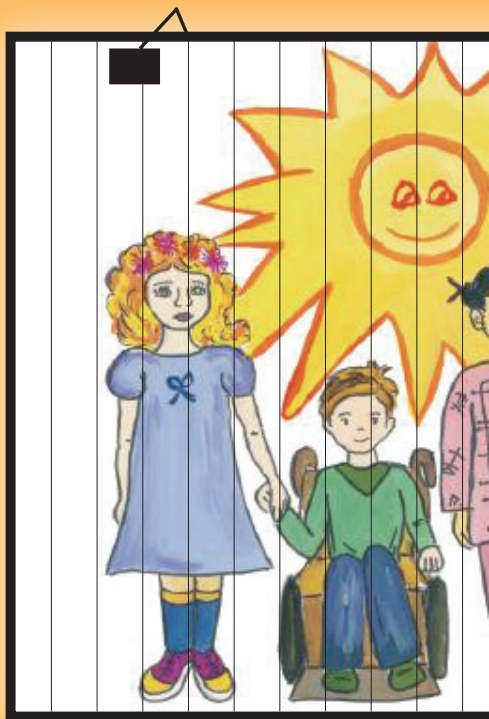
Sar ti hakiare s o alau „șiaoro”

Kana tut înkă naitu 18 băřș, tu san șiaoro hai daștis, sar saoră kulaver șiaoră, te jias pala saoră ciacimata, scriime andi KonvenȚia.

Sar ti na ael i discriminaȚia

ARTICLO 2

Tu, sar fisao aver șiaoro, situ ciacimos te folosistu saoră ciacimanȚa andai KonvenȚia, nepiindoi pă guduia san șei sau șiau, so pakiaimos îngăres, so naȚia san sau so șib des duma. Kire părinȚ trăbun ti phenen-tukă kă tute hai saoră șiaorăndi le ciacimata-s saekh. O Guvernno trăbul ti kărel sia so daștil kai ti arakhăltu tut hai fisae șiaorăs katar i discriminaȚia pisti sia: andi școala, andal spitaluria, păl străz li foroskî hai anda aver thana.

Sar ti kăres mai mișto le interesuria le șiaorăngă

ARTICLO 3

Sia-l pușimata, phangle le șiaorănȚa, hai tusa sa, kai priminli le manoș mai bare andi familia, andi școala, andi bar le șiaorănghi, la zorati le foroski,...trăbul ti prinjianen tumare interesuria. So ni kărena le mai bare, on trăbun ti gîndimpi tumare sastimaste hai miștimaste.

ARTICLO 4

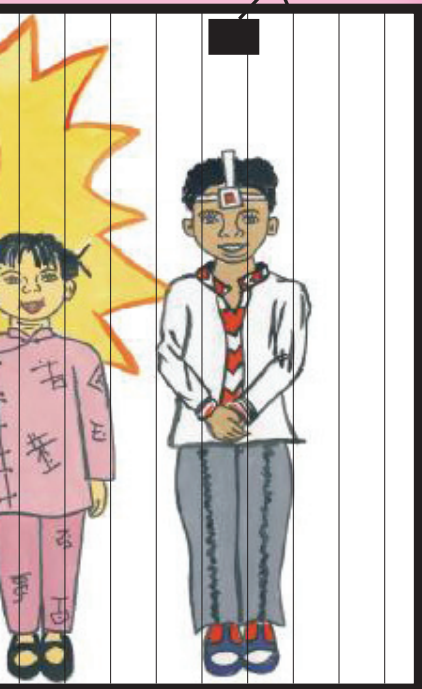
Jiundimos le ciacimango

Kai tu hai fisao șiaoro te folosîn-tume tumare ciacimanȚa andai KonvenȚia, o stato trăbul ti thon le ordinuria andi zor, te del loe, te vazdel instituturia kai kam

kären buki, te síkaen manoşăn, hai te kârel maximum sia so daştil, kai tumare ciacimata te prinjiandiun.

ARTICLO 5

I educația khăre hai sar ti dezvoltis le şiaorăs

Kire părinț, sau le manoş kai rodin tutar, silî ciacimos, on trăbun hai dine pesko alau te ajiton-tu anda kiro dezvoltimos fiziko, goghiako, moralo hai emoționalo hai te şion sams kîti di but tu daştis te kăres. O stato trăbul ti respectol gadaua ciacimos le părințango hai te ajitol-li anda lesko jiundimos.

ARTICLO 6

O traio hai o barimos

Fisao şiaoro sîlu ciacio te trail. Kai tu te daştis sasistes te trais hai te barios, kiri familia hai o stato trăbul ti dentu baziko bukia: hamos sasisto, pai ujo, khăr, takimos, than ujo, huriaimos, draba, pakiaimos, sama, educația, arakhimos marimastar.

Anau hai cetățenia

ARTICLO 7

Fisao şiaoro sîlis ciacimos pa pesko anau. Kana o şiaoro arakhadiul (năştilpi), o dad hai i dei den-lis anau hai trăbun ti scriin-lis oficialo kai te primin i mitrika, kai kam aen scriime lesko anau hai i cetățenia.

Sar te așiares kiro individualiteto

ARTICLO 8

Tu, sar fisao şiaoro, situme ciacimos te așiares tumari cetățenia, anau hai o phanglimos la familia, ta kana tutar sia gadaia line – kire ciacimata pă lendi trăbun te aen vazdine parpale. Kana tut line-tu anda aver familia, ti jianes kî tu daştis te mekăs-tukă sa gudua anau, individualiteto, cetățenia hai sîtu voia te des дума hai te malaes-tu kiria familia biologoko.

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sĭtu ciacimos te phenes so gĭndis priindoi kĭti di baro san hai kĭti daŝtis te kĕres. Daŝtis te phenes le manoŝengĕ kiro gĭndo gadia sar tu kames: te skriis sau te phenes vorbasa, te citis poezii, te desenos, te khĕles teatru sau te ghilabas. Sĭtu ciacimos te primis hai te biŝiares i informaĉia kai interesol-tu gadia sar tut mai but cialioltu. Kirepĕrinĝ hai aver manoŝ mai bare tutar trĕbun ti den-tu guduia informaĉia kai trĕbultu, te sĭkaentu sar te hakiare-la hai te arakhĕntu informaŝiatar nasul.

ARTICLO 14

O gĭndo, i goghi hai o pakiaimos libero

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sĭtu ciacimos te gĭndis so kames, te pakias anda kasti kames, te priis pal diferime bukia sar kames. Le pĕrinĝ trĕbun te ajiutintu te te gĭndistu hai te hakiare le bukia orta, te sĭkaentukĕ kai o hohaimos ta kai o ciacimos, o miŝtimos hai o nasulimos. O Stato trĕbul te respektol gadaua ciacimos le ŝiaorĕngo hai le familiengo, te ajiutol-li te sĭkaen pesko gĭndo, tali sa anda guduia vremia te dikhĕn kai i goghi hai o pakiaimos libero te na anen nasulimos averengĕ.

ARTICLO 15

Associaĉia libero

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sĭtu ciacimos te maladius kire amalenĉa hai te alos kasa te des дума, te kides diferime grupuria hai te jias pal okazii paciasa, kana kames sau cialiol-tu. Le pĕrinĝ daŝtin te dentu zor te jias pal varisae malaimata, kluburia, aĉĭiuni kana jianen kĭ sia gadaia kam laŝiarele kiro dezvoltimos. O Stato trĕbul te kĕrel sia so daŝtil kai te aen mai but thana kai kam dezvoltin-tume, hai kai te na uŝtiaen-pi le ciacimata averengĕ.

CIACIMATA LE ŜIAORĔNGĔ

km
17

ARTICLO 16

I viața personalo

Tu, sar fisao aver șiaoro, sîtu ciacimos pi viața personalo. Gadaia însămnlol kã daștil te aeltu ekh lil kai kam skriis kire gînduria, te skriis-tu kasa kames tu hai te ael andu khâr ekh than kai te beșăn kire bukia. Khonik ni daștil te citil kiro lil sau te thol o vast pa ki bukia bi kiria voiako. Le părinț trăbun te sikaen-tu te alos le sekreturia lașe le nasulendar, te respekton kire amalen hai kiri viața personalo hai te na phenen khanikansã kire sekreturia. Le manoș kai kãren buki le șiaorãnța (profesoria, medikuria, kai kãren buki socialo, țifliaria, ...) trăbun te respekton i viața personalo le șiaorãngo hai la familiako hai te na phenen khanikaskã informația anda tumaro traio.

Drom kai informația

ARTICLO 17

Tu, sar fisao aver șiaoro, sîtu ciacimos te arakhãs korkuru hai te dentu i informația diferime manoșãndar hai anda varisae thana: andal lila, radio, internetu, tv, ... Gadaia informația trăbul ti anel foloso kire sastimasko fiziko, goghiako, oghesko. Le părinț trăbun te ajiton-tu te arakhãs i informația lași hai te arakhãn-tu nasuliatar. O Stato trăbul te kãrel saorã șiaorãngã drom karing i informația lași anda diferime thana, te ankael lila andal șiaorã, te zoriairel i mass-media kai daștin te citin-la le șiaorã hai te lel i sama kai te na perel-lengã andal vast vokh informația nasul.

ARTICLO 18

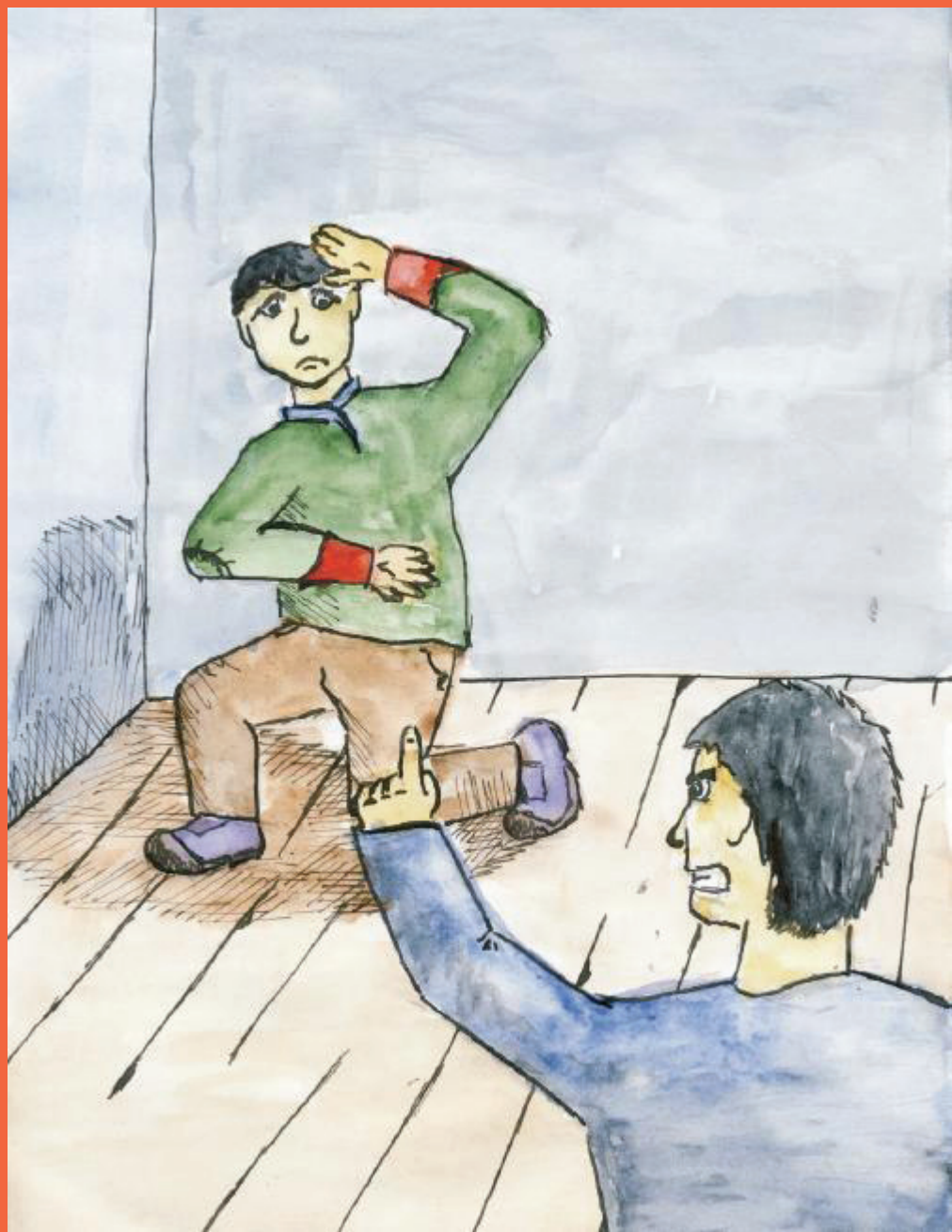
Alau dino le părințãngo

Tu, sar fisao aver șiaoro, sîtu ciacimos te aes bariardo, lino ando brăkh hai ajiutime il-do părințãndar. O dad hai i dei sau aver manoș kai oficialo rodin tutar, saekh trăbun te len kiri sama, kiar kana train andakh than. Sia so on kãren trăbul ti aen anda kire interesuria. O stato trăbul te del vast le părințãn te jiub'ndiaren peskã ciacimata hai pesko alau dino, mai but atunci kana i familia sîli andi phari situația.

Linimos ando brăkh katar o phiraimos nasul

ARTICLO 19

Tu, sar fisao aver șiaoro, sîtu ciacimos te aes arakhado (lino ando brăkh) marimastar, asaimastar, vorbendar hai te na marel-peskã jioku tutar khonik. Niș kire părinț naili voia phiradiun tusa gadia, te vazdin o vast pa tute, te khãlen pa kire simțuria hai trăbuimata. Le specialisturia, kai kãen buki le șiaorãnța, trăbun te phenen le manoșãngã mai opral kana konta marel le șiaorãn. O Stato trăbul te arakhãl-tu katar sia le forme phiraimasko nasul, marimastar hai șiudimastar.

Kana tu hastardilian kiria familiatar pa-kh kotor vremiako sau pa sadeekh, tu, sar fisao aver şiaoro, sîtu ciacimos te trais andi familia nei sau ando centro traimasko gadia kai te simţos-tu sar khăre. Kiri familia nei sau o centro trăbun te rodin tutar sar peskîrestar hai te dento sia sostar sî nevoia ekhă şiaorăs kire bărşandar, kulturatar, şibatar, pakiaimastar, tradţiendar, ...

ARTICLO 21**Familia nei oficialo (adoptimos)**

Kana nai-tu părinţ sau on ni daştin te vazdin-tu, tu, sar fisao aver şiaoro, sîtu ciacimos te len-tu anda aver familia oficialo (te adoptinto). Kana anda kiri ţara nai sar te aes lino andi familia nei oficialo, tu daştis te aes lino anda aver ţara. O stato diau pesko alau te lel i sama kai o linimos andi familia nei oficialo te ael pal interesuria le şiaorăskă.

Şiaoră-naşle**ARTICLO 22**

Kana tu san naşlo hai tusa sîle kire părinţ sau aver manoş, tut sîtu sa gudula ciacimata sar fisae şiaorăsti anda gadaua than, kai tu naşlian (san akanakă): te jias la şkolati, te aes lino ando brăkh hai te primis ajiutimos medikalo, te aelto drom karing i informaţia libero kai trăbul-tu, te khăles-tukă, te aes anda-kh than kia familia sau te jianes sos lenţa, kana tume ni san andakh-than,... I ţara kai tume train (kai naşle) trăbul ti kărel sia sos anda laki zor kai tu kiria familia sau te aen anda-kh than.

ARTICLO 23**Şiaoră kai trăbul-li ajiutimos specialo**

Kana sîtu pharimata fiziko, goghiakă sau varisae aver problemi sastimaskă, tut, sar saoră avere şiaorăn, sîtume ciacimos te phiren la şkolati, libero te phenen tumaro gîndo, te primin ajiutimos specialo, te les than anda diferime acţiuni kire amalenţa. Le părinţ trăbun ti rodin tutar, kai tu te simţos-tu sar saoră kolaver şiaoră. O stato trăbul ti del vast gadia gadia părinţăn , sar kire, hai te del-li ajiutimos medikalo hai materialo, hai te kăren sia sos anda lenghi zor kai tu te phires sîkaimasti andal şkoli hai instituturia, gadia sar phiren kolaver şiaoră.

ARTICLO 24

O sãstimos

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sîtu ciacimos po ajiutimos medikalo laŝio. Kai te aes sasisto trãbul te has miŝto, te kãres sportu, te phurdes aeresa ujo, te jianes sar te arakhãs kiro sãstimos hai te jianes le thana kai daŝtis te primis ajiutimos medikalo. Le pãriņ trãbun ti ael-li grija kire sãstimastar hai, po-kh data, te nakhãn tusa o kontrolu le spitalosti. O stato trãbul te del fisae ŝiaorãs ajiutimos medikalo katar le specialisturia laŝe.

ARTICLO 25

O kontrolu palai familia oficialo nei

Fisao ŝiaoro, kas o Stato diav-lis pal vast avere manoŝango kai te lel leski sama, te rodin lestar sau leskă sastimastar, sîlis ciacimos te ael guduia familia kontrolime. Atunci kana tu san pal vast avere manoŝangă, o Stato trăbul te îngărel o kontrolu gudulako sar tu lendi trais hai barios.

ARTICLO 26

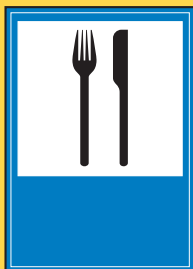
Ajiutimos socialo

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sîtu ciacimos po ajiutimos socialo. O ajiutimos socialo delpi numa atunci kana trăbul le monoŝan, priindoi pi situația le ŝiaorăski hai pa guduia so daŝtin te den-lis le părinț sau aver manoŝ kai dine o alau pala lesti.

I staria la viațaaki

ARTICLO 27

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sîtu ciacimos te îngăres ekh viața lași, kai trăbul kire sastimaskă fiziko, goghiako, ogheško hai dezvoltimaskă socialo. Kire părinț sau ki familia nei oficialo trăbun, gadia sar daŝtin, te kăren kiro traio lașio: khăr, hamos, huriaimos, sîkaimos, sama, rodimos tutar, svato, hai but aver. O Stato ajitol le părințan, sau le manoŝan kai rodin tutar, de den viața lași fisae ŝiaorăs, hai kana trăbul, o stato del hai ajiutimos materialo, sar ti ael – o hamos, huriaimos sau than traिमasko.

ARTICLO 28

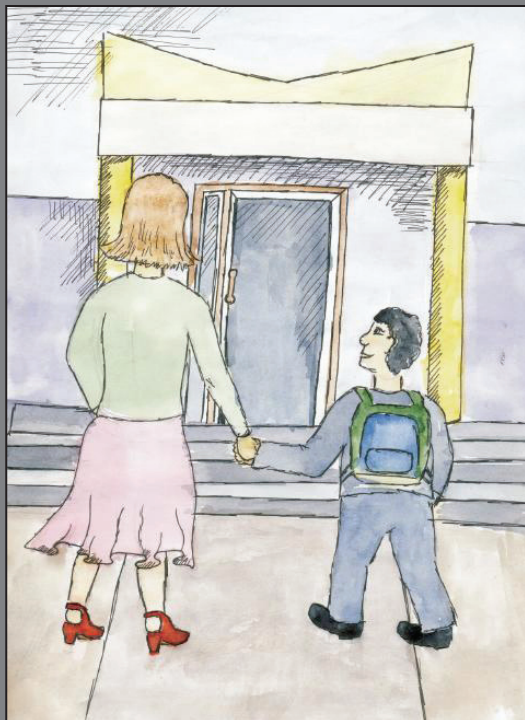
Sikaimos

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sîtu ciacimos te sîkios – te phires andi ŝkoala. Tu hai kire părinț daŝtin te alon i ŝkoala kam kam jias hai i o profilo la klasako, priindoi pa guduia so daŝtis. Le părinț fisae ŝiaorăskă trăbun te prigătin les sîkaimasti la ŝkolati, te kinen-leskî le bukia hai le lila kai kam sîkiol pa lendi, te ajiutin-lis te skriil le temi khăre, te bešen svato le învățătorenta anda pesko ŝiaoro, te jian pal kidimata le părințangă. o stato phendiau kă le ŝiaoră ji 9 klasa trăbun ti sîkion bi loengo. I zor le foroski trăbul ti pokinel pala-l materialuria sîkaimaskă (creta, foi, ...) hai palai reparația la klasaki, la ŝkolaki, te kăren li laboratorii, zaluria sportoskî, mobila andi klasa, diferime tehnika hai aver. Le profesori, ando proceso le sîkaimasko, ni trăbun ti rimon kiri situația psihiko hai fiziko.

ARTICLO 29

Sosti trābul o sikaimos

O sikaimos kai primis-lis tu, sar fisao aver ŝiaoro, andi ŝkoala trābul ti dezvolti kiro goghi hai zor fiziko, te vazdis kiro talento hai te barios sar manoŝ. I ŝkoala trābul ti deltu jianglimos hai te sikaeltu sar te kāres le bukia mai miŝto, kai tu te aes pregātime viaṭati bari hai te diskurkistu korkoro, te sīkios te beŝās svato avere manoŝanṭa hai te na uŝtiaes le ciacimata-l manoŝeskā, te phenes kiro gīndo libero, te arakhās i natura hai o than kai trais, te respekto i kultura kiro hai averenghi. I ŝkoala mai trābul ti ajitol-tu tut, hai avere ŝiaorān te alostukā profesia pala kire interesuria, pala ki zor hai manghimos, hai te pregāti-tu kārimasti ekha familiako sasisti.

ARTICLO 30

Ŝiaorā le minoriteturengā

Kana tu san minoriteto naṭionalo, sītu ciacimos te īngāres kiro pakiaimos, te des duma pa kiro ŝib, te trais pala kire tradiṭii, sar fisao aver ŝiaioro. Kiro familia sīli ciace hai trābun ti den-tu vast kai te hakiarees mai miŝto hai te jianes le tradiṭii kire manoŝangā. O stato trābul ti kārel sia, kai le ŝiaorā le minoriteturengā te daŝtin te īngāren pesko pakiaimos, te den duma pa peski ŝib, te train pala peskā tradiṭii. O stato trābul ti sikael le manoŝān te respekton-pi hai te hakiardiun ekh avresa.

ARTICLO 31

Timpo libero hai i viaṭa kulturiko

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sītu ciacimos te hodinistu, te nakhaes kiro timpo libero, te les than anda diferime kidimata kulturiko, khālimaskā sau sportoskā la ŝkolati sau pala lati, priindoi pa kire bārŝ hai pa guduia so daŝtis. Gadala kidimata trābun

ti ajiton-tu dezvoltimaste, te hodinis-tu, te les-tukă zor sikaimaso hai anda aver bukia. Le părinț trăbun ti dentu vremia hodinimasko, hai te priin kai tu te nakhaes godo-i vremia folososa. O stato trăbul te ael-les grija te vazdil khăra hai baria kai tu te daștis mișto te nakhaes kiro timpo libero.

ARTICLO 32

I munca le șiaorănghi

Tu, sar fisao aver șiaoro, sîtu ciacimos te na kăres guduia buki pala sai nai-tu zor hai rimol kire sastimasko hai bariarimasko: te îngăres pharimata, te kăres buki mașkar le temperaturi uce sau ținoră, talau kham, po vazdimos khărengo,... Le părinț daștin te den le șiaorăn bukiako pala lengă bărș hai zor, hai sai on kam kăren-la pașa-l mai bare: te halaen le ciare, te kiden ando khăr, te șilaen. Gadala bukia ni trăbun ti înkurkin-lengă te kăren peskă temi la șkolatar sau te phiren pal lekții. O stato thodiau, kîti bărș minimalo trăbun ti ael le manoșas kai ti len-les la bukiati.

ARTICLO 33

Primimos drabengo

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sĭtu ciacimos te na thol-tu khonik te primis sau te bikines (te des averen) drab. Kire pĕriņţ trĕbun te beŝen tusa svato, te ael-li grija kire sastimastar, hai te ŝion sama kasa hai sar tu nakhes kiro timpo libero. On trĕbun ti arahĕn-tu drabestar. O Stato, ajiutimasa le ŝkolengo, spitalurengo hai avere instituturenego, trĕbun ti dentu informaĝia, sar saora avere ŝiaorĕn, kĭti nasulimos anel o drab hai te arakhĕl-li drabestar pisti-sia.

Iexploataĝia sexualo

ARTICLO 34

Tu, sar fisao aver ŝiaoro, sĭtu ciacimos te aes arakhado katar i exploataĝia sexualo. Khonik nai-lis ciacimos te thol o vast pa tute, te kĕrel-tukĕ nasulimos sau dukh, te fotogrĕfiltu hai te thol kire fotogrĕfii hai i informaĝia anda tute po interneto sau anda aver thana. Sa gadia, khonik tai-lis ciacimos te thol-tu tut te thos o vast

pa varekaste, te dikhās sau te aes korkuru expluatime sexualo. Le păriņț trăbun ti jianen kasa tu des дума, kasa phires, te mothon-tukā sos guduia expuatația sexualo hai kă khonik ti na thol o vas pa tute. O Stato trăbul ti kărel sia sos anda leski zor kai te lel ando brăkh fisae șiaorās katar i expluatația sexualo hai o marimos kastar ni aela.

ARTICLO 35

Bikimimos, kontrabanda hai ciorimimos

Tu, sar fisao aver șiaoro, sĭtu ciacimos te aes arakhado bikinimastar hai ciorimastar. Le păriņț trăbul ti ael-li grija peskă șiaorāndar, ti na mekăn-li korkoro avri sau khăre. On trăbun ti arakhăn timpo kai te den дума peskăre șiaorānța, te rodin lendar, te sĭkaen-li te na den дума manoșānța străiia hai te na phenen-legĭ khanci anda pesti sau peski familia.

Tu, sar fisao aver șiaoro, sîtu ciacimos te aes arakhado hai avere formendar exploatațiakă, saorăstar so daștil te kărel nasul kire bariarimaskă. Khanikasti nai ciacimos te folosîl-tu tut, kire bukia, kiri munka hai kiro korpo. Niș andi familia, niș andi șkoala, niș mașkar kire amalia, khonik ni trăbul ti năkăzuil-tu sau te rimol kiro dezvoltimos.

ARTICLO 37

I tortura hai o phanglimos

Tu, sar fisao aver șiaoro, sîtu ciacimos te na aes phandado, te na thon i zor tusa, te na aes mardo jiokostar. Khonk ni daștil te marel-tu sau te mothol-tukă alaua jiungale. Ekh șiaoro daștil te ael phanglo ando bar numa pala sae mai nasul uștiaimata le ciacimango. Ando bar le șiaoră ni trăbun ti beșăn le mai barența. On trăbun ti daștin te dikhăn-pe hai te den дума peska familia. Fisao șiaoro, kai sîlu phandado pa hanți vremia, sîlis ciacimos te sikiol, te den-lis ajiutimos juridiko, medikalo, psihologiko. O stato trăbul ti na del voia o phiraimos jiungalo (i tortura) le șiaorănța hai lengo phanglimos neoficialo.

Le konflikturia iagale

ARTICLO 38

Khanikas nai-lis ciacimos te şiol-tu tut, sau fisae avere şiaorăs talal 18 băŗş, maşkar o konflikto iagalo. Kana tu trais andi zona sau paşai zona le konfliktoski, tut hai saoră kulavere şiaorăn sîtume ciacimos te aen arakhade hai te den-tume ajiutimos specialo.

ARTICLO 39

O rodimos pala pesti

Fisao şiaoro, kai sas maşkar o konflikto iagalo, sau kai sas mardo, şiudime, torturime sau expuatime, trăbul te primil ajiutimos specialo psihologiko, medikalo, socialo kai te ael-lis pakiaimos anda pesti, te daştil sa gadia te del duma peskā amalenta, de del andi soietatea. O Stato trăbul ti del fisae gadale şiaorăs o ajiutimos kai trăbul-lis.

ARTICLO 40

Le şiaoră hai o Ciacimos

Fisao şiaoro talal 18 băŗş, kai sokotil-pi doşalo anda vuşesti, sîlis iacimos po ajiutimos hai arakhimos specialo. Kana o vazdiari sau o jidekători del duma le şiaorăsa, sa othe trăbul ti ael lesko advokato, le părinţ, o învăţatori sau o psihologu.

I vazdii hai le jidekători:

- Trăbun ti phenen le şiaorăskă palal sosti doşaren-lis. On trăbun ti jianen kă o şiaoro hakiardiau anda so siatuaţia sîlu;
- Ni trăbun ti thon zorasa le şiaorăs te prinjianel-pi doşalo sau te semnil varisae dokumeturia, kai mothon kî o-s doşalo;
- Trăbun ti anen-leskă ekh manoş kai del duma pa leski şib, kana o ni hakiarele guduia şib pa sai lesa den duma;
- Trăbun ti phiradiul le şiaorăsa şukar, te ne den duma lesa jiungales hai te na thon i zor lesa.

ARTICLO 41

Sae normi sî mai laşe anda-kh şiaoro

Kana i legea ekhă taneski sau aver dokumenturia internaţionalo, semneme gadale thanesa, mothon andau respekto karing le ciacimata le şiaorăngă, mai mişto di kana îs skriime andi Konvenţia, o Stato trăbul ti primil gudula normi, kai sîli mai laşe anda-kh şiaoro.

ARTICLO 42

I informaţia hai o jianglimos andai Konvenţia

Tu, sar fisao aver şiaoro, sîtu ciacimos te jianes kire ciacimata. Le mai bare: kire părinţ hai învăţatori, trăbun ti phenen-tukă anda kire ciacimata gadia kai tu te hakiare. Tu daştis te prinjianes anda kire ciacimata anda mai but thana: lila, gazeti, televiziunea, interneto, pal lekţii. O stato trăbul ti kărel sia, kai le mai bare hai saoră şiaoră te jianen sos skriime andi Konvenţia.

km
29

Le alaua

Kvalifikaþiako – kai sîlis pregătimos speialo anda varisao jianglimos

Ierarhia – kana jial ekh pala averesti pala peski importanta

O Governo – ekh organo thanesko, kai nikărel le ministeria hai jiu diarel le ordinuria le Parlamentoskă

Monitoring – kana len i sama, kontrolin hai sîkion anda ekh situaþia. Ando monitoringu le manoş hakiaren so trăbun ti kăren kai te laşiareni i situaþia.

Ekhăthaneske Naþia – ONU, sas kărdini ando 1945 bărş hai lelas ando brăkh paşî saoră thana la lumiakă. I Ekhăthaneske Naþia gîndisardiau mai but di 60 dokumenturia internaþionalo pal ciacimata le manoşăskă.

Le alaua

Parlamento – o organo le thanesko kai kărel le ordinuria, o lel ando brăkh diferime pertiduria politikakă, alome palal voturia.

Normi – le reguli kai trăbun ti aen respektuime

Principuria – le idei sos mai importanto

Protokolu fakultativo – ehkaver dokumento paşai Konvenţia andal Cicimata le Şiaorăngă, kai daştil ti ael semneme le thanesa kai kamel ti respektuil-lis.

Ratifikaţia – kana o stato primil o ordino kai del voia le thaneskă te lel partea andai Konvenţia, hai jiundiarel le ciacimata andai Konvenţia pa peskă phuia.

